

Cultura agri, animi, humani, és a kreatív kisebbségek

„Az enyim, a tied mennyi lármát szüle,
Miolta a miénk nevezet elüle.
Hajdan a termő föld, míg birtokká nem vált,
Per és lárma nélkül annyi embert táplált,”
Csokonai Vitéz Mihály: Az estve (1794)

A prehumán élőlényekhez képest az ember befejezetlenül születik, de egyedül neki adott a Teremtő olyan lelket, értelmet és szabad akaratot, melyekkel kiemelkedhetett a természetből, az átöröklés és mutáció zárt világából, despotizmusából. Ezért az embereknek és közösségeiknek kezdetben és az idők végezetéig a természet átalakításával (védekezés, művelés, természetés, tenyésztés, termelés, művelődés) *muszáj kultúráját* teremteni, hogy az újabb nemzedékek hosszú sora akkumulálja, bővítetten újraalkossa, és továbbadja. Így halmozódtak fel, immár egymillió éve az emberiség kultúrjavi, és tizenkétezer éve civilizációs értékei és fölöslegei. A kultúra az emberi, a közösségi, a társadalmi lét és érték egészére kiterjedő, nem örökölhető tág fogalom. Minden egyes embernek, közösségnek, településnek, államnak, el kell sajátítania, s tudatos belső értéként használnia, továbbadnia a kultúráját.

Az ember befejezetlenül, kiszolgáltatottan születik. Csak a szülői gondoskodás védi az időjárás viszonyaitól, a vadállatok támadásaival, a civilizáció ártaival szemben. Később felismeri, átalakítja a környezetében készen talált dolgokat, hogy a természet túleréjét, a közösségi társadalom igazságtalanságait mérsékelje, mert legyőzni úgysem tudja. Az előember csak része volt a horda erejének és elfogadója a természet bőséges ajándékainak. A kollektív tudattalanból kapott információkat, melyet ösztönösen leképezett saját tudatába, használta fel individuummá válása érdekében. Így alakult ki az egyéni tudattalan, tudatos és tudatalatti világa. A természet-elfogadó előembert és a korai őembert még nem kínozták tudat alatti vágyak, vélekedések, lelkifurdalások. Ez csak az ember törzs- és egyedfejlődése, szabad akarata tudatosulása után válik „belső késztetővé”, a sajátos emberi jelleme alakítójává. Az őember kezdetben nem öltözködött, nem talált ki rafinált fegyvereket, felszereléseket. Nem volt neki például bundája a hideg és csapadék ellen, de sokuk közül egyikük (!) a védekezés első szintjén (*elfogadás*) rájött arra, hogy az elejtett vad prémjét, bőrét lenyúzhatja, magára veheti és így melegen tarthatja testét. Erős karma sem volt a táplálékszerzéshez, hát pattintott magának kőből. Későbbi ivadékai már egyre tudatosabban hosszabbították végtagjaikat csontkessel, törrel, dárdával, nyilvesszővel, majd feltalálták a löport, a löfegyvert, a lövedéket, a bombát, a pokolgépet, a rakétát és az atombombát. A hordáktól eltávolodó, közös utódgondozásra „vállalkozó” puszták, hegyvidékek és folyamvölgyek értelmes őembere különböző világgrészekeken szinte egy időben – a védekezés második szintjén (*átalakítás*) – „lakhatást” eskábált magának és más lényeknek. Először csak lombokból, gallyakból összetakolt fedéllel készített *sátras hajlékot*, majd rájött, hogy az állati

bőrökkel fedett nagysátor kellemesebb, tartósabb. Ez volt a jurta őse. A puhább homokfalból kivájt barlanglak is elterjedt menedékek számított, de a házak őseré leginkább: a döngölt alapra gyékényből, nádból és vályogból sárral tapasztott falak, és a sátorra emlékeztető tető hasonlított. Végül bejáratlalt (később ajtó), kitekintővel (ablak) zárta el magát a külvilágtól. Ezt hívták később háznak, lakásnak, otthonnak, melybe az udvaron át lehetett bejutni. Az ebben lakó ember-asszony párt nevezték házásoknak. Közösen gondozták utódaikat, megosztották a munkát, a létfenntartó csoportot *családnak*, a hozzá és másik családba házasodott különemű embereket pedig *rokonoknak* hívják. Egy adott település otthonaiban lakott a *lakosság*. Hasonló algoritmusban épülnek házak (rönkfából, téglából, vasbetonból, üvegből), köttetnek, házasságok (udvarol, eljegyezt, házasodik, hazajár, gyermeket gondoz, tanít, nevel), szerveződnek rokoni, szociális kapcsolatok napjainkban is.

A természet-átalakításra vállalkozó első emberi ösközösségekben nem volt *birtok*, nem volt *lárma*, de mikor a *termőföld tulajdonná lett*, megváltozott minden. Mindenekelőtt ösztönösen kommunikálni kezdtek: utánzással, érzelmi azonosulással tudtak üzenetet adni-venni; jeleztek, rajzoltak, megjegyeztek különféle dolgokat, spontán elsajátították, hibátlanul beszéltek édesanyjuk nyelvét, majd tudatosan számoltak, írtak, olvastak. A munkamegosztás egyre szélesebb körben terjedt, a kezdeti családon belüli együttműködések kiszélesedtek: több család összefogott egy-egy cél érdekében és társadalmi szervezetet alkotott. Létrejött a magántulajdon (a termőföld, az állat, a ház, a műhely birtokká lett). A nagyközösség (falu, város) tagjai *vezetőkre és vezetőtekre*, gazdagokra, szegényekre differenciálódtak. A kultúrateremtés (átalakítás, művelés), jellegzetes módja, fokozatai mellett kultikus, vallásos tevékenységek, imádatok és mágikus jártasságok is teret kaptak. Azokat a természeti jelenségeket, pozitív negatív következményeket, amelyeket még nem tudtak ésszel felfogni, (több)isteni tartalommal ruházták fel és bálványokkal, totemekkel, regöléssel, ráolvasásokkal, imákkal, ajándékokkal, varázslásokkal igyekeztek a mindenható(k) kedvében járni, hogy elkerüljék a rájuk leselkedő veszélyeket. Ezek a rítusok megszűntetve-megőrződtek, átalakultak, s különböző vallások gyakorlatába integrálódtak.

A természetátalakítás első és a jövőben is hatékony formái tehát: a *védekezés* (bunda, ruha, fedél, sátor, jurta, barlang, ház, lakás és az otthon); a *művelés* (pl. föld), a *tenyésztés* (pl. állat) és a *termesztés* (pl. növény) mindezek a kultúra, a művelődés fogalmakban tárgyiasultak, tárgyiasulnak jelenleg is. A közvetlenül szükséges elméleti és gyakorlati tudás felhalmozása-továbbadása a *művelődés-oktatás-nevelés* folyamatában történt, történik ma is. Ehhez olyan közvetett dolgok kapcsolódnak, mint a vele született adottságok, készségek, az elsődleges és másodlagos szocializációk, a viszonyítási csoportok és az adott szociális körülmények (centrumban vagy periférián él?).

A *kultúrát* tehát olyan tág fogalomként kell értelmeznünk, mely a latin: *colere, transformere* 'művelni', 'átalakítani' igéből vezethető le. Három egymásra épülő megjelenése van 1. A föld művelése: *cultura agri*, 2. A lélek művelése (tanulás, nevelés, alkotás, hit): *cultura animi*. 3. Az ember és közössége, mikro-, makrokörnyezete fejlesztése: *cultura humani*. Belátható, hogy a KULTÚRA több mint örökölhető tulajdonságaink, velünk született adottságaink és kifejlesztett képességeink összessége. Lényegében a kultúra: az egész világ metszete, melynek középpontjában emberi közösségek, társadalmak, civilizációk állnak. Olyan univerzális eszme, melyben megtalálható fizikai, szellemi és morális létünk teljessége. Az ember, mint közösségi autonóm létező fejlődése az esze és szabad akarata adottságán felülemelkedve – a *Teremtő* (Progenitor = egyetlen első) szándékának megfelelően – kiemelkedett az életet, az ösztönt adó természetből,

az öröklés és mutáció zárt világából, és tudatosan alakítva a természetet (földművelés, állatszéliítés, tenyésztés, növénytermesztés) létrehozta az emberi életminőséghez nélkülözhetetlen *kultúrtájat, civilizációt, társadalmi létformákat* (kultúrát, gazdaságot, politikát). A kultúra tehát az emberi lét és érték csúcspogalma.

A kultúra értékei:	igaz	szép	jó	szent
javai:	tudomány	művészet	erkölcs	vallás
tevékenységei:	kutatás	alkotás	viselkedés	hitélet

A természeti törvényekre épült eredeti kultúrateremtés-örzés-átadás és kultúrtáj-kialakítás története azért is fontos, mert ezek ismerete nélkül régen is zavar, szorongás, válság keletkezett a kultúrákban, és ez a mai modern civilizációkban sincs másképp. Kultúra nélkül az emberi társadalmak politikája nem demokratikus, gazdasága nem etikus. Valójában megállapítható, hogy a történelem lapjaira felkerült népek, nyelvek, fálvak, városok, birodalmak és kultúrák mellett sokan beolvadtak egy másik civilizációba, vagy sajnálatos módon elpusztultak a zavaros, válságos, ideológiai, identitásbeli vákuumos időkben!

Tudjuk-e, hogy mennyi bajt okoz a világban, ha a vezetők és vezetettek szűk kultúra-fogalomban gondolkodnak? Mikor és kinek mondhatunk le szabad akaratunkról, és egyáltalán lemondhatunk-e? Mikor mondhatjuk azt, hogy agyunk, gondolkodásunk magasabb intelligencia-szintre léphet, és a háborúkról lemondhat? Mennyi ideig képesek a megalázottak – véres összeütközések nélkül – együtt élni megalázóikkal? Egyszerű, de nehezen megválaszolható dilemmák ezek. Tapasztalataim szerint a hatalom és az erőszak természetrajza emiatt nem változott/változik már évezredek, évszázadok óta. A zsarnok, a liberális és a demokrata rezsimiek leginkább abban hasonlítanak egymásra, hogy egyformán válogatják uralmukhoz hű vazallusaikat. Tudjanak ígérni, hazudni, megalázni, leigázni, mások felett uralkodni, egyszerűs mind a kormányzás vesszőparipáit lakájként szolgálni. Titkolt vágyuk, feladatuk, hogy megkaparintsák az emberek szabad akaratát, „túljárjanak az eszén”. Észrevétlenül megvonják az önálló gondolkodás, a védekezés, a művelés és művelődés ősi gyakorlatát, és rábeszélnek, szüntelenül manipulálják őket arra, hogy ez így kényelmes, mert az uralmat gyakorló hatalom képes helyettük gondolkodni, dönteni és róluk gondoskodni. Valójában ez nem igaz, mert a nép vezetését vállalók többsége csak a saját érdekeit képviseli, védelmezi, és leginkább az uralmon lévők értékeit ismeri el. Csodálkoznak, de valójában örülnek annak, hogy a tömeg kedvetlenné, búskomorrá, lázadóvá válik és csak egy rémálomszerű ámokfutásban, unalmas ismétlődésekben tengeti életét. Hivatalosan üldözik, elítélik a bűnt, az érzékiséget, de például a reklámok többségében „brutális” kiegyezésre buzdítanak az ördöggel. Kényeztetést, torkosságot, hedonizmust, önzést, dicsvágyat népszerűsítnek a médiában, és már csak a hirdetések szünetében vetítenek filmrészleteket. Így valójában az erény általános érvényre jutását gátolják, s a színpalak mögött alkudoznak a informális hatalommal. Gyakran összekeveredtek a formális és informális hatalmi struktúrák. Nem tudták mindig megfogalmazni, hogy lényegében ki uralkodik? A törvénytisztelők vagy a törvényszegők, őfelsége kormánya vagy az oligarchák. A választott vezetők iránt érzett kezdeti rajongás, támogatás akkor válik bizonytalaná, amikor a hatalom új urai elfoglalják helyüket a „törvényhozói, kormányzati/önkormányzati bizniszben” és hamarosan rájönnek arra, hogy semmiben sem különböznek a gyűlölt elődöktől.

Szeretném unokáim unokáit meggyőzni arról, hogy az emberiség történelmét érdemes lenne időnként felülnézetben is megvizsgálni. Gondolják végig: mi lenne, ha a történelem jeles lapjain nemcsak a kibékíthetetlen ellentétek, az osztályharcok, az üzérkedések, az erőszakos népek, népvézek, királyok, császárok és birodalmi koncepciók/prekonceptiók, precíz bemagolásra szánt korszakai, évszámai jelennének meg, hanem a *kultúrateremtés-elsajátítás-átadás* folyamatosságának és megszakítottóságának „hullámzásai” is? Megérthetnék végre, hogy a világot kell átalakítani, nem a világhoz alakulni. Ebből következik, hogy minden tanítás, oktatás, nevelés célja lehetne a historikus állandóságok (homeosztázis) és változások (negentrópia) szüntelen küzdelmének felismertetése, a kultúraelsajátítás módszereinek gyakoroltatása, a *cultura (humani, agri, animi) teljes körű tanítása, megértése*. Ehhez, mint elérendő célhoz ajánlanék három törvényt szíves figyelmükbe.

Az első törvény, hogy „szabadságunk korlátja, a másik ember szabadsága”. Ehhez feltétlenül szükségünk van a szabad akaratunkra az önálló gondolkodásunk, véleményalkotásunk és döntésképeségünk birtoklására. A szabad akaratunkról való lemondás első jele, hogy nem alkalmazzuk a törvényt és elaltatjuk lelkiismeretünket, amikor felebarátunkat, társunkat, utódainkat szabadságában korlátozzuk.

A második törvény, hogy a kultúrateremtés-átadás-elsajátítás közben szólni kell a Föld szellemtakaróját: a *nooszférát* is, hogy általa, mint tapasztaltuk, égitestünk különböző pontján egy időben jussanak érvényre a felismert kultúrateremtő, -örző és -továbbító technológiák, mint például a nyersanyagok energiává történő átalakításának általános elvei, módszerei. A *nooszféra* az emberi szellem ökológikus működésével van kapcsolatban, ezért egyetlen hatékony eszköz a védekezés, a művelés és művelődés széles körű használatában és elterjesztésében. Erről „a takaróőrészről, tovább-szövésről” az *örök házhoz, hazához* tartozásról mondunk le, amikor a rólunk szóló, értünk való fontos döntéseket átengedjük álságos, despotikus, vagy paternalista földi hatalmaknak, politikusoknak, áruházláncoknak, médiabirodalmaknak, bankok, biztosítók és egyéb pénznyelő reklámkampányának. Az újabb nemzedékek feladata, hogy ne sérüljön, ne rongyolódjon tovább a *nooszféra*, mint takaró, és mint közvetítő.

A harmadik törvény a szeretetről és az önzetlenségről szól. „A szeretet nem természeti törvényből, hanem a halhatatlanságunkba vetett hitből fakad” (F. M. Dosztojevszkij). Akit megfosztanak örökélet-hitétől az igazán már szeretni sem képes.

A katalizmák előtti hangulatban, mint például most is, rendkívüli fontossága van a szeretetnek és az önzetlenségnek. Ennek látható megnyilvánulása, hogy a történelem színpadára lépnek a *kreatív kisebbségek*². Ők ismerik fel elsőként a zűrzavarban a rendet, elemzik, alkotják, javítják és alkalmazzák az új-homeosztázishoz vezető törvényszerűségeket. Önzetlenül hoznak áldozatokat a nemzet, a haza előbbre jutásáért, de nem azért, hogy az embereknek több szórakozása, élvezete legyen, hanem azért, hogy minél nagyobb számban eljussanak az igazság, a szabadság és az együttműködés felismerésére.

TÁJÉKOZTATÓ IRODALOM

- B. Gelencsér Katalin: *A tudás, a megismerés és a társas megértés öröme*. ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány – Művészetek Háza – Tinta Könyvkiadó, Gödöllő–Budapest, 2010.
 Leslie A. White: *The science of culture: A Study of Man and Civilization*. New York, 1969.
 Ludwig von Bertalanffy: *...ám az emberről semmit sem tudunk*. KJK, Budapest, 1991.

Maróti Andor: A kultúra tagozódása a társadalmi nyilvánosságban. *Magyar Tudomány*, 2018. 9. sz. 1382–1391. o.

Nicolai Hartmann: *Új utak az ontológiában*. Westport: Greenwood Press, 1952.

Utry Attila: *Szellemökológia (egyetemi, főiskolai előadások)*. /Tudás – Kultúra – Társadalom./ Mikszáth Kiadó, Budapest, 2004.

Utry Attila: Közműveltség és Szellemökológia. *Kortárs folyóirat*, Budapest, 2021. 7–8. sz. 148–154. o.

JEGYZETEK

- 1 Elpusztult, beolvadt: andokbeli, arab, babiloni, hellén, hettita, indiai, maya, mexikói, minószi, óegyiptomi, ókínai, ottomán, spártai, sumér, szíriai, yukatek. Halódik, vagy asszimilálódik a mai nyugati (amerikai–európai–távolkeleti) civilizációkba: a közel-keleti keresztény, az orosz-keresztény, az iszlám, a hindu, a kínai, a japán, a polinéz, az eszkimó, a nomád. (Vö. A. P. Sorokin: *Civilizációk vége*. New York, 1949)
- 2 Arnold Toynbee (1889–1975) a történelemtől írt nagy munkájában a civilizációk életéről szólva azt írta, hogy a civilizációk sokkal inkább belső hanyatlás miatt omlanak össze, semmint külső támadás következtében. Azaz nem meggyilkolják őket, hanem öngyilkosok lesznek. A „kreatív kisebbségek” azonban – mint Toynbee írja – proaktívan reagálnak a civilizációs krízisre, aminek következtében az adott civilizáció tovább nőhet.

